

BELLE TEN

Cilt: LVI

Aralık 1992

Sayı: 217

ANADOLU'DA NİŞANIN BOZULMASI HAKKINDA VERİLMİŞ KANİŞ KARUMU KARARI

Y. Doç. Dr. HÜSEYİN SEVER

Son yıllarda yapılmış olan kazılar neticesinde, bu gün sayıları 18.000 civarında olan Kültepe (Kapadokya) tabletleri arasında âile hukukuna temas eden vesikaların adedi az olduğu gibi, ifâde tarzları da kalıplaşmış ve monoton bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Prof. Dr. Emin Bilgiç, 1952 yılına kadar muhtelif yerlerde yayınlanmış ve yayınlanmamış âile hukuku ile ilgili yirmiye yakın belge tesbit ederek "Hititlerden Önceki Anadolu Halkının Evlilik Hukukunun Orijinal Tarafları (D.T.C.F.D. IX 3, s. 227-250'de)" adı altında yayınlamıştır.

Bunlardan beş adedi evlenme vesikası olup, bu belgelere ilâve olarak, AKT I, s. 93-94, No: 76: Asurlu Idi-Adad ile Anadolu'nun yerlisi bayan Anana'nın evliliği konusunda olan, No: 77'de ise; Şü-Su'en adlı bir Asurlu ile, yine bir Asurlu olup, Ennam-Aşşur'un kız kardeşi olarak geçmekte olan Eta-RI'nin evlenmelerine âit bu iki belge de yukarıdakilere ilâve edilmiştir.

Ayrıca yine aynı eserde toplanmış olan sekiz adet ayrılma belgesi olarak adlandırılanlardan da beşi yerli erkeklerle evli olan yerli kadınlara, üçü de Asurlu erkeklerle evlenmiş olan yerli kadınlara âittir.

Bunlardan başka boşanma ile ilgili vesikalardan bir tanesi: KKS, s. 67-69, No: 36'da neşredilmiş olan, yerli (Anadolulu) bayan Harnaşarna ile

yine yerli (Anadolulu) erkek Hanaḫana'nın ayrılmalarına dâir bir belgedir¹.

İkinci ve en yeni olan belgemizi aşağıya alıyoruz:

Boşanma ile ilgili yeni vesikamız, Asurlu tüccarlardan Aššur-taklaku ile Anadolu'nun yerlisi bayan Šakriušwa'nın boşanmaları ile ilgilidir.

Burada, kadın ve erkek boşanma, yeniden evlenme, boşandıktan sonra yeni eş seçme hususunda tamâmen eşit haklara sahiptirler. Altıncı satırda zikredildiği üzere: "O kadının fiatı (bedeli) konusunda (da) (taraflar birbirlerine) dönmeyecekler (hukuki bir talepte bulunmayacaklar)" sözünden de; Bayan Šakriušwa için önceden ödenmiş olan para ile ilgili bir talepte bulunmayacaklarının ve bu konuda da mutabık kaldıklarının bir delili olarak kabûl edilmelidir.

Bu ifâdelerden anlaşıldığına göre; diğer boşanma vesikalarının aksine, burada para konusu edilmemiş olup, her iki tarafın rızası ile gerçekleşmiş bir boşanmadır.

Kt.n/k-1414

Öy. 1) Ša-ak-ri-uš-wa² a-ša-at 2) A-šur-tak-lá-ku mu-tum 3) ù a-ša-tum i-né-zi-bu 4) a-ḫu-um a-na a-ḫi-im a-na 5) mi-ma šu-mi-šu lá i-tù-wa-ar 6) lu a-na ší-mi-ša lá i-tù-ru 7) Ša-ak-ri-uš-wa lu a-na 8) nu-a-im lu a-na DAM.QAR 9) a-šar li-bi-ša ta-lá-ak 10) ù A-šur-tak-lá-ku 11) a-ša-at li-bi-šu 12) e-ḫa-az K. 13) a-ḫu-um a-na Ay. 14) a-ḫi-im a-na 15) mi-ma šu-mi-šu 16) lá i-tù-wa-ar 17) ÍĜÍ A-lu-lu DUMU Wa-al-ḫa-áš-na 18) ÍĜÍ Ša-ta-aḫ-šu DUMU Da-lá-áš 19) ÍĜÍ A-ni-na ÍĜÍ Í-dí-A-šur 20) ÍĜÍ Uš-ma-na-aḫ-šu

(1-2) Šakriušwa, Aššur-taklaku'nun karısıdır. (2-3) Koca ve karı boşandılar (Koca ve karı birbirlerinden ayrıldılar). (4-5) Taraflardan biri diğerine herhangi bir şey için dönmeyecek (herhangi hukuki bir talepte bulunmayacak). (6) O kadının fiatı (bedeli) hususunda da (taraflar birbirlerine) dönmeyecekler (bir itirazda bulunmayacaklar). (7-9) Šakriušwa, ister bir yerliye, isterse bir tüccara (Asur'lu tüccara) kalbinin istediği yere gidecek

¹ L. Matouš-M. Matoušová-Rajmová, KKS— Kappadokische Keilschriftafeln Mit Siegel. Prag-1984.; Ayrıca V. Donbaz, Some Remarkable Contracts of I-B Period Kültepe Tablets. (Studies in Honor of Tahsin Özgüç, Anatolia and the Ancient Near East) s. 80 v.d.

² Bkz. BIN IV, s. 208,5; s.208,6,10; E.J.Stephens, PNC— Personal Names from Cuneiform Inscriptions of Cappadocia. New Hewen-1928. s.60/b: "Ša-ak-ri-aš-wa".

(gönlünün istediği veya sevdiği birisi ile evlenebilecek). (10-12) Ve Aşşur-taklaku (da) kalbinin istediği (bir) kadını alacak (gönlünün sevdiği bir kadınla evlenebilecek). (13-16) Taraflardan birisi diğerine herhangi bir şey için dönmeyecek (hukuki bir itirazda bulunmayacak).(17) Walhaşna'nın oğlu Alulu'nun huzurunda.(18) Dalaş'ın oğlu Şāt-aḥşu'³nun huzurunda.(19) Anini'nin huzurunda. Idī-Aşşur'un huzurunda.(20) Uşman-aḥşu'³nun huzurunda.

Adli protokoller bizim metnimizde olduğu şekilde umumiyetle Asurlular⁴ tarafından açılan dâvâlarda ve az sayıda olmak üzere Anadolu'nun yerlileri arasında vukubulmaktadır⁵.

Bizim mahkeme zaptına göre, genç kızın erkek kardeşi (belki de ağabeyi) olan Pilah-Iştar, dâvâli olan (dâvâ konusu edilen) Amur-Iştar'ı mahkemenin ve üç şahidin huzurunda, kız kardeşi ile evlenmeye davet etmektedir. Kızın erkek kardeşinin nişanlısı olan Amur-Iştar ise evlenmeyi kabûl etmemektedir. Metnimizin 15-16. satırlarında kaleme alındığı şekilde dâmât adayının şu sözlerini okumaktayız:

“Günler geçiyor (metin: günler ölüyor/öldü) ve ben de ihtiyarlıyorum (yaşım epeyce ilerledi/yaşlanıyorum)”

Bu sözlerden anladığımıza göre, Anadolu'da kız ve erkeklerin çocuk yaşlarda nişanlandıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır⁶. Yukarıda geçen satırlardan ayrıca, Amur-Iştar'ın genç kıza göre daha yaşlı olduğu kanaati hâsıl olmaktadır.

Burada Amur-Iştar'ın mahkeme huzurundaki sözlü beyânı ile, “nişan hediyesi olan kemerin kendisine verilmemesi ve ağabeyine (büyük kardeşi-ne) de bu konuda hiç bir bilgi verilmemesi sebeplerinden dolayı”, üç adet şahidin de onun söylediklerini tēyid etmeleri üzerine, aralarındaki nişan akdinin bozulmasına kâfi gelmiştir.

³ Bkz. E. Bilgiç, Afo XV, s.3 ve n. 8, s. 14.; E. Bilgiç, Die Einheimischen Appellativa der kappadokischen Texte und ihre Bedeutung für die anatolischen Sprachen. T.T.K. Basımevi. Ankara-1954. s.17 ve 37.

⁴ Eisser-Lewy, MVAeG 33, s. 244 v.d.; E. Bilgiç, TDCFD. IX,3, s. 227-250; M. Darga, Eski Anadolu'da Kadın. s.14-16.

⁵⁻⁶ Bkz. Belleten 51, sayı: 200, s. 422, n.12; Ayrıca bkz. E. Ercan, Beşik Kertme, Folklor Doğru 30:28-30; A. Petekçi, Bozkır İlçesinde Beşik Kertme, Türk Folklor Araştırmaları 271:6223; S.V. Örnek, Türk Halk Bilimi 187 v.d. ve Geleneksel Kültürümüzde Çocuk 206: 195 v.d.; M. Tezcan, Beşik Kertmesi, Kongre Bildirileri 11:498 v.d.

Bugüne kadar neşredilmiş Kültepe Tabletleri arasında âile hukuku ile ilgili olanları arasında, nişan akdi konusunda yazılı bir vesika elegeçmemiş bulunmaktadır. Bu durumdan anladığımız kadarıyla, nişanlanmalar âileler arasında akdedilmekte olup, yazılı bir belge tanzim etmeye lüzum görmemekteydiler.

Elimizde bulunan mahkeme zaptı, Kaniş kârumu tarafından nişanın bozulduğuna ve genç erkeğin başka bir Asurlu kız ile evlenebileceğine karar vermiş olan en önemli ve en azından şimdilik eşine pek rastlanmamış, adlî protokollerden ender olanlarından bir tanesidir.

M.Ö. 1900-1700 yılları arasında, Asur Ticaret Kolonileri Çağı olarak adlandırılan 200 yıllık bir dönemde kaleme alınmış olan bu hukuki belgeler Anadolu'da, âdet ve geleneklerin hâlâ süregelmekte olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu âdet ve geleneklerin sosyal düzene göre tanzim edilmiş hukukî müeyyidelere göre, bugün dünyanın en modern ülkelerinde olduğu şekilde, kadın-erkek eşitliği mevcuttu. Anadolu kadını evlenirken, Asur ülkesinde olduğu gibi, erkeğe satılmaz, başkasına da devredilmezdi. Kadına da erkeğe tanındığı şekilde, boşanma hakkı tanınmakta ve çocuklar da mahkeme kararı ile kendilerine verilmekteydi. Bu durum, Anadolu'nun en eski toplumlarının öz kavramı olan ana-erkil âile geleneğinin devamlılığını sağlayan izleri olsa gerektir.

Asur Ticaret Kolonileri Çağında, Anadolu kadını, dâima erkekle eşit muâmeleye tâbi olmuş, hiç bir zaman ikinci sınıf bir varlık olarak farzedilmemiştir. Aynı zamanda bu çağın kadını sâdece ana ve ev kadını (evin hanımı veya annesi) olmayıp, tek başına ülkesini yöneten, erkeği kral ile birlikte devlet otorite ve iktidarını yüklenmiş, ortaklarıyla beraber ticaretle uğraşan, son derece gelişmiş kişiliği ile erkeğine paralel ve atbaşı bir mevkii işgâl etmekte olduğunu görmekteyiz. Bu çağda Anadolu kadınının, diğer Önasya ve Mezopotamya'da göremediğimiz geniş yetkileriyle önemli ve sosyal bir yapıya sahip olduğu gerçeği de ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Kt. 88/k-625

Öy. Pí-lá-aḥ-Ištar a-na A-mur-Ištar
iṣ-ba-at-ni-a-tí-ma
um-ma Pí-lá-aḥ-Ištar-ma
a-na a-bi₄-a pì-kà

5. ta-dí-in ba-a-am
a-ša-at-kà a-ḥu-uz
um-ma A-mur-Ištar-ma
a-na a-bi-kà pì-i
lu a-dí-in-ma
10. ki-ma e-ma-e
K. [iš]-ra-am a-na
Ay. qá-áb-li-a
lá ta-dí-na-nim
ù a-ḥi-a lá ta-sí-a
15. u₄-mu-ú im-ṭù-ma
áš-tí-a-áb-ma ša-ni-tám
DUMU.SAL A-šùr a-ta-ḥa-az
a-ḥa-at-kà ú-lá
a-ḥa-az a-na a-wa-tim
20. a-ni-a-tim kà-ru-um
Kà-ni-iš i-dí-ni-a-tí-ma
- K. IGI GÍR ša A-šùr
ší-bu-tí-ni ni-dí-in
IGI Ku-zi-zi-a
- sK. 25. DUMU Ì-lí-a-lim IGI Aḥ-ša-lim
DUMU I-dí-Ištar IGI Bu-ur-Sú-en₆
DUMU Da-da

Kt. 88/k-625

- Öy. 1-2) Pilaḥ-Ištar, Amur-Ištar'a karşı bizi (şahit olarak) tuttu ve,
3-6) Pilaḥ-Ištar, (Amur-Ištar'a) şöyle söylüyor:
Sen benim babama (kızınla evleneceğim diye) söz verdin.
Buraya gel (ve) karını al(karınla evlen).
7) Amur-Ištar(da) (Pilaḥ-Ištar'a) şöyle söylüyor:
8-9) Her ne kadar senin babana, (kız kardeşinle evleneceğim diye)
söz verdim ise de;
- K. 10-14) Kayın pederin yerine (kayın pederi temsilen) nişan hediyesi olan
Ay. belimin kemerini bana vermediğin gibi, (üstelik) benim kardeşime de (Ağabeyime de) (bu konuda hiçbirşey) söylemedin.

- 15-17) Günler geçiyor (O zamandan beri çok zaman geçti) ve ben de ihtiyarlıyorum (yaşım epeyce ilerledi), ve ikinci defa olarak bir Asurlu kız ile evleniyorum.
- 18-23) Senin kız kardeşinle evlenmeyeceğim (kızkardeşini almayacağım). Bu sözler (ve) (ifâdeler) üzerine Kâniş kârumu bizim ile ilgili, bu konudaki hükmünü verdi. Ve tanı
- K. Aşşur'un kılıcının huzurunda şahitliğimizi yaptık (ifâdelerimizi verdik).

ŞAHİTLER:

- 24-27) İli-Alim'in oğlu Kuzizia'nın huzurunda.
sK. İdi-İstar'ın oğlu Aḫ-şalim'in huzurunda.
Dada'nın oğlu Bur-Sû'en'in huzurunda.

FİLOLOJİK İZAHLAR:

- 1) St.5: ba-a-am : bâ'u = gelmek fiilinden yapılmış, İmperatif 2. tekil şahıs "gel" anlamı için bkz. AHw. 117/a; CAD b 181/f-2: TCL 21,271 : 10 = "ba-a-am ... ana GN iştia alikma"; CCT 4, 39/a r. 10 = "ba-a-am iştia adi Ālim akul"; TCL 21,267,17 = "ba-a-am leqe"; CCT 3,29,18 = "ba-a-nim erbama"; TuM 1, 19/b: 14 also 20/a:15 = "also ba-a-am malliam come and pay me in full"; BIN 4,114 tablet 11, cf. MVAG 35,74 No. 325 : 11 = "ba-a-am ... ana Ālim şamma".
- 2) St.6: Eski Asurca'da "aḫāzum" fiili mastar hâlinde: "bir kız ile evlilik bağı kurmak, bir kız ile evlenmek, bir kadını eş olarak almak" anlamı için bkz. AHw. 18/b ve 20; CAD A/1 175/b-176 = "a-hu-uz" 'eş olarak al/evlen' anlamında İmperatif (emir kipi); Kadınlar için ise: "ana mutim nadānum = bir kızı kocaya vermek", anlamı için bkz. CAD M/2 314 v.d; CAD S 230-236; Belleten 51, sayı: 200, s. 421, not: 10.
- 3) St.10: e-ma-e "emum = kayınpeder". anlamı için bkz. K. Hecker, GKT = Grammatik der Kültepe Texte, 62/d: "e-mi-i-ma lá e-mu-kà = ist mein Schwiegervater nicht auch deiner"; VAT 9230, 25; Ayrıca bkz. AHw. 215/b: "e-mi-i-ma lá e-mu-ú-kà = ist mein Schwiegervater nict deiner?"; Ar.Or, 18/3,315, not. 49, 25; PN e-mi-šu EL 187,10; bit e-mi-a BIN VI, 183,8; CAD E 155/b: OA: J. Lewy, Ar.Or. 18/3,375 not.49: "šumma LÚ

ana bit e-me-šu zubullâ izbil u aššassu mētāt DUMU.SAL.MEŠ
e-mi-šu ibašši ḥa-di-ma e-mu DUMU.SAL e-mi-šu ki aššatišu
mette iḥḥaz”.

- 4) St.11: “iš-ra-am a-na 12) qá-ab-li-a”: išrum I: AHW.398/a: “eine Wollbinde”; aA: J. Lewy, HUCA 27,34, not.117: iš-ra-am kauft!; VAT 9237,13; KTHahn 7,34; ICK 1,88,16 (TUG:iš-ram); TC 1,19,19; išram Talḥaditam 3,2108; cf. titâm u iš-ra-am CCT 3,25,27,31; BIN 4,4,88,4f.pl.f. (cf. ešrētu 2a) x išra-tim/tum 180, 7; CCT 5,41a, 29; CAD Í/J 261/b: išru A= Yünden yapılmış kemer veya çarşaf gibi özel giyim eşyası. OA: Pl. isrātum.
- 1) KTHahn 7,34: “iš-ra-am PN naš’akkum PN= ist bringing you one išram-belt.”
- 2) TCL IV, 19,19: “1 iš-ra-am u 1 paṭram naṭbaḥam damqam šēbilamma= send me one išram and one good butcher knife”.
- 3) TCL XXI, 210,8: “iš-ra-am Talhatitam = one išram-garment of Talhat-quality(or make). cf. ana 16 iš-ra-tim 3 Talhatê ašqul= I paid (x copper) to three natives of Talhat for 16 i.-garments. BIN IV, 180,7, also 3 iš-ra-tum 2/3 MA.NA URUDU three Í.—garments (costing) forty schekels of copper OIP XXVII, 58,26, also 1 iš-ra-am BIN IV, 88,4 and 5; 1 TUG iš-ra-am kisâm tadmiqtaka PN naš’akkum PN= is bringing you one i.-belt (with an attocked money bag as a present for you Hrozńy Kültepe 88,16; iš-ra-am aqqablia šāmama= buy me one i.-belt to (put around) my waist= bana belimi saracak şekilde bir kemer satın al”; VAT 9237, 13, cited by J. Lewy, HUCA 27,34, not. 117.

Her ne kadar K. Balkan, Belleten 51, sayı: 200, s. 423'de: "Nişanın görüldüğü şekilde erkek tarafından resmî bir beyânla bozulması, erkeği, âilesi tarafından kızın âilesine verildiğini düşünebileceğimiz nişan hediyelerini geri almak hakkında herhalde yoksun bırakmaktadır. Bununla beraber Kültepe tabletlerinde herhangi bir nişan hediyesi söz konusu edilmemiştir". Sayfa 425'de de: "Kapadokya metinlerinde bir nişan hediyesi söz konusu edilmemiştir. Fakat kızın erkeği koca olarak kabûl etmemesi herhalde bir kızı, erkeğin âilesi tarafından kızın âilesine verildiği farzedilecek nişan hediyeleri üzerindeki tasarrufundan mahrum bırakmaktır". diye söz etmekte ise de; Bizim metnimizin 11-12. satırlarında bahsi geçen eşyanın, yukarıdaki kaynaklardan da anlaşılacağı üzere, Asur Ticaret Kolonileri Çağında nişan hediyesi olarak "*belkemerî*" verilmiş olduğunu görüyoruz.

Kt. 88/k-625

Handwritten musical notation on a staff, consisting of 35 numbered lines. The notation is a form of shorthand or shorthand notation, possibly related to the 'Kt.' (Kırtan) notation used in Turkish folk music. The notation is written in black ink on a white background. The lines are numbered 5, 10, 15, 20, and 25, with some lines having additional markings like 'K.' or 'o.k.'.

5.
 10.
 15.
 20.
 25.
 o.k. 35.

